

Türkiye kapitalizminin 'KRİZ'İNE DOĞRU

Krizler her zaman kapitalizme için olmakla birlikte sistemin mutlak çöküşü anlamına gelmez. Kapitalizmin yapısal krizlerinden bahsedebileceğimiz gibi, kapitalist sistem içerisindeki konjonktürel krizlerden de söz edebiliriz. Krizler, siyasal ve sosyal yıkıma yol açmalarının yanı sıra, restorasyonun ve büyümenin yapı taşlarına da dönüşebilir.

Aşırı tüketim, eksik tüketim, oranlılık veya azalan kâr oranlarından kaynaklanan farklı kriz türlerini karşısında sermayenin izlediği -birbirine ilişkili- başlıca iki yol vardır.

Bunlardan biri finansal enstrüman çeşitliliğini artırma, şirketler üzerindeki kamu denetimini azaltma, mevcut ve potansiyel riskleri sosyalleştirme (Kıscaksız krizin fatrasını emekçiyi çıkarma) stratejileridir. Bir diğeri ise, emperyalist bloklar veya devletler arası savaşlar, düşük yoğunluklu iç savaşlar veya askeri darbeler yoluyla kapitalist merkezlerdeki çelişkileri başka coğrafyalara ıhraç etme, yeni değerler ve kâr alanları yaratma, devlet biçimlerini dönüştürerek kaynaklara el koymadır.

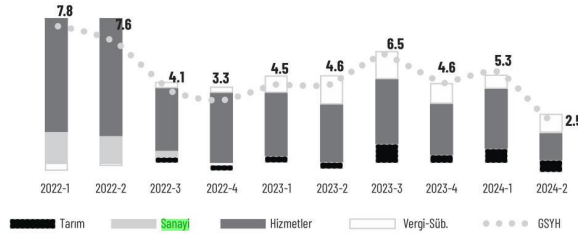
Kapitalizm içerisindeki krizlerin sistem açısından "yenilenme" ve "tasfiye" özelliklerini taşıdığını söylemek mümkündür. Sermaye fraksiyonları yeniden yapılandırılarak özellikle 1990'dan sonra gördüğümüz zere-finansal sermayenin merkezleşmesi, yoğunlaşması ve finans dışı şirketlerde finansal sermayeye bağımlılık hız kazanır. Antonio Gramsci'nin "Eski dünya ölüyor ve yeni dünya doğmak için mücadele ediyor, şimdi canavar zamanı" sözü de bir kriz durumunu tarif eder. Krizler, "esk" ile "yeni"nin yer değiştirmesinde sermaye fraksiyonların, siyasal hareketleri ve temsilcilerini, iktisadi modelleri bir araya getiren katalizör işlevi görür. Kaldrız işlevi görece "yeni" bir siyasal rejim veya birikim rejimi ortaya çıkabileceği gibi, fetret durumuna da yol açarak "canavar"ın çirkin yüzüyle karşı karşıya bırakabilir.

KRİZ MOMENTİNİN GÖSTERGELERİ

Türkiye kapitalizminin makroekonomik göstergeleri bir süredir sistem içerisinde büyük bir kriz durumuna işaret ediyor.

2018 yılında TÜSİAD'ın Eski Başkanı Erol Bilecik'in "Sanayi 4.0 olmazsa dolar 4 olur" eleştirisini takiben, orta-yüksek ve yüksek teknoloji üretim yapan büyük sermayenin, iktidarın uyguladığı büyüme modellerine karşı hoşnutsuzluğu biliniyor. TÜSİAD'ın geleceği inşa raporundan yeşil

Üretim Yoluyla GSYH Büyümesi ve Sektörel Katkıları (Yüzde Puan)

mutabakat döngüsel eylem planı ve iktidar dönüştürme çalışmalarına uzanan bir hatta, Batı kapitalizmiyle daha fazla entegrasyon sağlama çabalarına devlet katında itibar gösterilmemesi, "kriz" nedenlerinden birisi olarak kabul ediliyor. TÜSİAD Başkanı Orhan Turan, Türkiye'de dijital dönüşümün yaratacağı ekonomik katkıların 2030 yılına kadar 270 milyar dolar olduğunu belirtmişti.

VERSUS

Karasu Yıldırım
karasuyildirim@gmail.com

Büyük sermaye için AKP'nin tamamen dış pazara odaklı düşük ve orta-düşük teknolojiyi yığma meta üretimini stratejisi ekonominin ayak bağıdır. Markist terimlerle ifade ederse, son orta vadeli programda (OVP) yer alan ortalama yüzde 4.5'lik büyüme hedefi gerçekçi değildir, çünkü aşırı üretim, şirketlerin vizyon ve misyonlarıyla değil, özgül olarak sermaye birikiminin genel yasasıyla belirler. Üretici güçlerin sınırları kadar üretmek, başka bir deyişle, belirli bir sermayeyle maksimum miktarda emeği kullanmak, gelirin sürekli sermayeye çevrilmesi, birikim süreci genişletilmesi yoluyla meydana getirilir. Büyük sermayenin temsilcilerine göre bu koşullar olmadan devletin teşviklerle ve rantiyer ilişkilerle "zombi şirketlere" daha çok kaynak ayırması, üretkenliği sunmayan ve katma değeri yatırımları engelleyen bir unsurdur.

İş gücünü insanlık dışı koşullarda çalıştıran düşük ve orta-düşük teknoloji üretim yapan ihracatçı modelleri dayandırmış vaziyette. 2023 yılındaki 255 milyarlık dolarlık ihracata yüksek teknoloji ürünlerinin imalat sanayi ürünleri ihracatı içindeki payı yüzde 4.6'da kalırken, düşük ve orta-düşük ürünlerin payı yüzde 58 oldu.

Alt işverenlik ilişkileri birbirine bağlı olan ve ihracatçı yapının büyük bir bölümünü oluşturan KOBİ'ler açısından da durum kötü. TÜİK'in yıllık sanayi ve hizmet istatistiklerine göre, çalışan sayısı 1 ila 249 olan KOBİ sayısı 2023 yılında 61 bin 378 düşüşle 3 milyon 717 bin 645'e geriledi. İmalat sanayisinde KOBİ'ler teknoloji düzeylerine göre sınıflandırıldığında, mikro ölçekli girişimlerin yüzde 57.5'i düşük teknoloji sınıfında üretim yaparken, yüzde 31.8'i orta-düşük teknoloji, yüzde 10.1'i orta-yüksek teknoloji ve yüzde 0.6'sı yüksek teknoloji sınıfında üretim yapmıştır.

İmalat sanayisinde genel bir krizden bahsetmek mümkün. Sanayi üretimi yıllık bazda yüzde 3.9 azaldı. Merkez Bankasının 1763 imalat sanayisi şirketiyle yaptığı "iktisadi yönelim anketi"ne göre mevsimsel etkilerden arındırılmış

kapasite kullanım oranı, önceki aya göre 0.2 puan daha düşerek yüzde 75.7'ye geriledi. Ankette katılan şirketlerden, son üç ayda iç piyasadan sipariş miktarı artanların oranı yüzde 19, düşenlerinki yüzde 24.7; ihracat siparişleri artanların oranı yüzde 17.2, düşenlerininki yüzde 21.2 oldu.

İSO 500'e vergi öncesi dönem kâr ve zarar büyüklüğüne göre 2022 yılında kâr eden kuruluş sayısı 442 iken, 2023 yılında 404'e indi. 2018 sonrasında en yüksek değer olarak dikkat çeken zarar eden kuruluş sayısı 58'den 96'ya yükseldi.

Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü verilerine göre teşvik belgeli yatırım tutarı geçen yılın yarısına göre yüzde 33.72 azalırken, düzenlenen belge sayısı yüzde 28.02 azaldı. Teşvik belgesi sayısı 2024'ün ilk yarısında yüzde 30.6'lık bir artışla 5 bin 634'e geriledi.

"Komple yeni yatırım" olarak adlandırılan teşviklerin geçen yılın ilk yarısında payı yüzde 69.8 iken, bu yılın aynı döneminde yüzde 63'e geriledi. Yılın ikinci çeyrek istihdam değişim oranları da sanayinin krizine işaret ediyor. 2023 yılının aynı dönemle karşılaştırıldığında istihdamda en büyük pay hizmetler sektörünün olukken, sanayi sektöründe istihdam eksilere düştü.

OVP NE DİYOR?

OVP'deki büyüme, enflasyon ve kur hedefleri masalları bir kenara bırakınca geriye sistem içerisindeki krizin temel göstergelerinden birisi kalıyor. Sanayi sektörünün GSYH'ye katkısı yılın ikinci yarısında buharlaşmış durumda. Sanayi sektörünün katma değeri yüzde 1.8 oranında küçülmeye yüzde 0.4 puanla negatif etkiye bulunurken, hizmetler sektörünün katma değeri yüzde 2.5 oranında artarak büyümeye 1.6 puan katkı sundu.

OVP'nin itiraz ettiği gerek, Ernest Mandel'in *Geç Kapitalizm*'de tarif ettiği bir çözüme örtüşüyor: Sermaye birikiminde tıkanma ve sermayenin büyük bölümünde değersizleşmeye (devalorizasyon) doğru süratli bir giriş söz konusu. Finansal birikim araçlarını çeşitlendiren mali oligarşi ile farklı ülkelerde büyük ölçekli sabit sermaye yatırımları bulunan büyük burjuvazi, sermaye birikimindeki tıkanıklık karşısında bir şekilde pozisyon alabilirken, başka KOBİ'lerin önemli bir bölümü, sadece teşviklerle ayakta kalan emek yoğun sektörler ve zombi şirketlerin çoğu pazardan silinecektir. Geçtiğimiz hafta Reuters'ın haberleştiği Türkiye'deki kapanan şirket istatistiklerini sadece iflaslar olarak değil, ekonominin yapılanması, büyük sermayenin tekelleşme sürecinin parçası olarak okumak gerekiyor. Orta ve küçük ölçekli şirketler iflas ettikçe veya satın-alma yoluyla pazardan

silindikçe büyük sermayenin hakimiyet alanı genişliyor.

Krizin niteliğine dair bir sorgulama yapılabilir. Birikim rejimi krizi, arz ile talep arasındaki dengesizlikten kaynaklanan devresel dalgalanmalardan farklı olarak, tüm toplumsal formasyonu etkileyen, tarihsel blokun organik dağılımını yapılandıran bir kriz türüdür. Sermaye ilişkisi, artık-değer üretimi ve artık-değere el konması kadar artık-değeri paylaşım süreçlerini de içeren genel bir toplumsal üretim ilişkisi olduğundan, birikim rejimi krizinde bu ilişkinin kesintiye uğraması sistemi ve kurumları felç eder.

Şu an itibarıyla Türkiye'de birikim rejimi krizi olduğunu söylemek güçtür. Göstergeler, büyük sermayenin şikayeti olduğu ve sanayi sektörünün içerisinde bulunduğu kapitalizm içerisindeki bir konjonktürel krizden geçtiğini gösteriyor. OVP ise bu konuda bir şey söylemiyor.

KRİZE DOĞRU AMA NEREYE

Lenin'in devlet iktidarı ile devlet aygıtı arasında yaptığı ayrımı hatırlamak gerekiyor. Devlet aygıtı, devletin morfolojik özelliklerini tanımlar: Devletin teknik, ekonomik, dar anlamda politik ve ideolojik işlevleri ile devlet personeli, devlet yönetimi ve bürokrasi. Devlet iktidarı ise, iktidarı elinde tutan toplumsal sınıf ya da sınıf fraksiyonunu belirtir.

Yüksek teknoloji üretim yapan büyük burjuvazinin öncelikli talebi "geleceği inşa raporunda"na başlıklarla belirlenen devlet projesinin hayata geçirilmesi için "yapısal reformlar"dır. Ancak bu reformlar sadece ekonomik alandaki düzenlemelerden ibaret değildir, devlet iktidarının yeniden inşasını da kapsar. "Egemen sınıf" olmak dışında "yönetici sınıf" olarak tüm karar alma süreçlerine aktif katılım gereklidir. Güler Eczacıbaşı'nın geçtiğimiz günlerde "Devlet Planlama Teşkilatı yeniden açılmalı" şeklinde demecinin arkasında yatan gerekçe de bu durumdur. Büyük sermaye, gerek kalkınma planları, gerek OVP, gerekse teşvik sistemindeki politikaların belirlenmesinde ve uygulanmasında farklı sektörlerden çığırları arasındaki asimetrisi dengelenen kendi lehine çevirmesi istiyor.

2024'ün ilkiyeni ayında şirket tasfiyelerinin sayısı bir önceki yıla göre %28,3 arttı

